

Josep Puig Pujades (Figueres 1882 - Sant Mateu de Perpinyà, 1949), a la presó de Girona l'any 1934.

Josep Puig Pujades, comissari de la Generalitat i pres polític

Josep M. Bernils

En el número 165 de *Revista de Girona* es comentava la presència dels dos figuerencs que han exercit primers càrrecs oficials a la província de Girona i s'exposava una biografia de Joan Matas Hortal, governador civil de Girona durant la Primera República. De l'altre, Josep Puig Pujades, només se'n feia una petita menció. Ara, quan s'han complert seixanta anys del seu injustificat empresonament polític, sembla adient explicar la vida d'aquest home públic com a regidor municipal de Figueres, diputat provincial i comissari-delegat de la Generalitat a Girona dels anys 1933 al 1936, llevat dels prop de dos anys de l'encarcerament. Fou el segon comissari-delegat de la Generalitat de Catalunya a Girona i pràcticament l'últim en temps de pau durant la Segona República. A més a

més, cal veure a Puig Pujades com un home d'una gran personalitat cultural i social.

Josep Puig Pujades va néixer a Figueres, el 26 de juny de 1882. Era fill de Josep Puig París, mort el 1921, i de Carme Pujades i Planadevall, propietaris d'un dels més grans magatzems de roba anomenats Puig París, als carrers de Girona, número 15 i Joan Maragall, número 4, lloc on avui hi ha un establiment de joieria. Pot dir-se que era una família de molt bona posició econòmica i social. El 1921 era el novè màxim contribuent per immobles i matrícula industrial. El matrimoni va tenir dos fills: Josep i Antònia, aquesta casada amb Josep Monturiol, un nebot de Narcís Monturiol, els quals van residir a Barcelona. Josep Puig Pujades va estudiar el batxillerat a l'institut de Figueres, ara dit de Ramon Muntaner, amb molt bones notes puix apareix en el quadre d'honor que abans publicava el col·legi. Acabat el batxiller va anar a París a aprendre

l'ofici de sastre i veure les innovacions comercials. Era un noi de no gaire estatura i de complexió grossa. Com a motiu li deien «en Peixera» per la silueta arrodonida que tenia, renom que precisament li va posar el seu sogre, l'advocat i ex-alcalde de Figueres, Joan Carbona, amb la filla del qual, Adela, es va emmaridar. Aquesta, la seva muller, no va participar mai en política, encara que fou presidenta honorària del Grup Femení d'Esquerra. El matrimoni no va tenir fills i així el nom de Puig Pujades ha passat a la història com el darrer de la dinastia. La seva hereva fou una neboda.

L'esperit de la ciutat postfederal

Josep Puig Pujades encara era força jove quan va fundar a Figueres l'Aplec Nacionalista Republicà juntament amb els altres companys Baró, Presas, Cusí, Carbona, Bartolí, Agulló, etc. Era un jovent al qual no atreïa ni les activitats senyoriales del Casino Sport Figuerenc ni la gresca del Casino Menestral Figuerenc, que consideraven excessivament atrafegats al tresillo i la manilla. Menys els interessava la gent de dretes del Centre Catalanista i quant al Centre Federal del carrer dels Tints, consideraven la seva política massa unitària i endarrerida. Segons l'historiador Alfons Romero(1), Puig Pujades representa l'esperit de la ciutat postfederal fins a la Guerra Civil. La seva expressió de «Catalunya al cor i la República al cervell» representa l'esquema del nou pensament i no oblida el passat del republicanisme federal incorporat als nous aires del catalanisme emergent. Per manifestar aquestes idees, el 1911 va fundar el setmanari *Empordà Federal* conjuntament amb els llibreters Canet i Batet i amb Campà, Ramis, Pujolà i Baró, aquest últim en fou el primer director.

Aquests joves es reunien a la rebotiga del company apotecari, en Joaquim Cusí, que havia obert de nou al carrer Ample el 1902. De tots ells Baró, que després seria oficial major de la Secretaria de l'Ajuntament, era l'encarregat de signar les notes de premsa. L'any 1908 va ser condemnat a presó correccional perquè els militars consideraren que els havia ofès en un article que tothom suposava dictat per Puig Pujades, en el qual parlava de «quincalla militar» en referir-se a les medalles que lluïen els oficials i caps. Posteriorment, una vega-

da Joaquim Cusí va marxar de Figueres en traslladar-se a Masnou on va fundar els Laboratoris del Nord d'Espanya, la tertúlia es va desplaçar a l'herboristeria de l'Abdó Ventura, a la Rambla, on també concorrien amics de la Lliga amb els quals mantenien una relació cordial, encara que contrària en política.

Regidor municipal de Figueres

L'any 1906, amb només catorze anys, Puig Pujades va fer el primer discurs al Teatre Municipal amb ocasió de la Festa de la Bellesa. Tres anys després, amb motiu de la Setmana Tràgica, aquest grup de joves figuerencs va començar a interessar-se pel catalanisme, en contra del que opinaven els federats més antics. Comandaven la idea Puig Pujades i Rafel Ramis, un mestre de cases que també seria regidor municipal. El grup anà agafant prestigi, fins que es van separar totalment per formar, l'11 de maig de 1930, la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, agrupació autònoma que va succeir a l'antiga Unió Federal Nacionalista Republicana que es va fraccionar formant-se igualment el Partit Republicà Federal i el Partit Republicà Radical, tots els quals van participar a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. La Federació Republicana Socialista de l'Empordà de Puig Pujades es va adherir a Esquerra Republicana, amb la qual va fusionar-se el novembre del mateix any. Aquest nou partit tenia la seu al carrer de Sant Pau, cantonada amb la Rambla, damunt del cafè Royal. Obertament Josep Puig Pujades no va participar en la vida política figuerenca fins aquestes eleccions municipals, en què fou elegit regidor municipal. El seu partit va agabellar la majoria absoluta amb el 66 per cent dels vots emesos, que els donaven dotze dels divuit consellers que formaven la nova corporació municipal. Fou elegit alcalde el seu company Marià Pujolà, l'home mític de la política figuerenca. Puig Pujades en fou el primer regidor i el que va fer ús de la paraula manifestant que «després de 57 anys de lluites i angoixes... hem fruit de les llibertats que són per a nosaltres la nostra pròpia sang i la nostra pròpia carn». En aquest moment Puig Pujades hauria pogut ser alcalde, però es va mantenir, com sempre, com l'eminència gris.

Comissari de la Generalitat a Girona

El 23 de maig del mateix any fou elegit diputat pel districte de Figueres per formar part de la Diputació Provisional de la Generalitat i com a tal va participar a la Comissió de l'Estatut de Catalunya, estatut que a Figueres va obtenir 2.328 vots afirmatius, 7 negatius i 1 en blanc, i del qual Puig Pujades va dir que «Catalunya per primera vegada després de temps molt llunyans es dona a ella mateixa una estructuració amb caràcter definitiu». Al principi de 1933 va ser pressionat pel president de la Generalitat, Francesc Macià, per fer-se càrrec de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona, però ell va manifestar que només volia ser diputat. Igualment fou requerit pel cap de govern espanyol, Manuel Azaña, per exercir la funció de governador civil de Lleida o Tarragona, cosa que tampoc va acceptar. Finalment l'11 de febrer de 1933 el designaren comissari-delegat interí del govern de la Generalitat a Girona, substituint al guixolenc Josep Irla per motius de salut, encara que després el van nomenar conseller de Governació de la Generalitat. El càrrec de comissari-delegat és l'equivalent avui al de delegat territorial de la Generalitat.

En l'exercici de la seva tasca, Puig Pujades va haver d'intervenir en qüestions delicades, com la del 9 de setembre de 1932, en què en qualitat de diputat i home de confiança va complir una ordre del governador civil, Claudi Ametlla, per la qual s'ordenava un escorcoll a l'església parroquial de Sant Pere de Figueres, arran d'una denúncia signada per un ex-conserge del Patronat de la Catequística sobre l'existència d'armes en el soterrani de la capella dels Dolors a dita església parroquial. Pujades amb el cap de la policia local va saludar el rector, anunciant-li el motiu de la visita i tots tres feren una volta per l'església, sense trobar-hi res, puix feia trenta anys que el soterrani de la capella dels Dolors estava tancada per unes antigues obres de reforma. Fou una inspecció simbòlica però que va irritar els catòlics figuerencs.

Més agradables foren les recepcions que va acomplir amb les visites dels dos presidents de la Generalitat, Francesc Macià (1931, 1932 i 1933) i Lluís Companys (1934 i 1936) i la de cap del

govern, Manuel Azaña (1934). En totes elles en fou el principal interlocutor.

El governador civil de Girona d'aquell temps, Claudi Ametlla, casat amb una noia de Castelló d'Empúries, fa una valoració política de Puig Pujades(2) en dir que el complex republicà de la província estava representat per tres homes: Miquel Santaló, Josep Irla i Josep Puig Pujades. «Dels tres, el més fluix, políticament parlant, era Puig Pujades, però en canvi els superava per la claredat i la simpatia de la seva política». Afegeix que «era obert i accessible a tothom, escoltava qualsevol petició d'amics o adversaris, feia tant com podia per atendre-la puix en alguna ocasió li havia manifestat personalment que "no sé dir que no a ningú"».

Pel que fa a la tasca feta per la Generalitat a la província de Girona en els anys de comissariat de Puig Pujades, cal llegir el volum número dos del Report de la Comissaria Delegada de la Generalitat a les comarques gironines del 1934 (l'exemplar número u havia estat presentat per l'anterior comissionat-delegat Josep Irla, el 1932). En el volum explica les actuacions en acció social (dispensaris, colònies escolars, reforma d'hospitals, clínica d'infància i les cases de vells d'Agullana i de Pedret), cultura (ajuts a arxius, biblioteques, escoles d'arts i oficis, acadèmia de tall, escola de funcionaris i l'inici de la reconstrucció dels monuments dels monestirs de Vilabertran i Sant Pere de Rodes, de la vila romana de Tossa i del mosaic romà de Bell-lloc), del Foment i Obres Públiques (camins municipals, carreteres, ponts, protecció del marge del riu Muga i l'inici de la carretera de Maçanet de Cabrenys a Costoja, encara avui inacabada), l'Institut contra l'atur forçós, la campanya prodamnificats de les comarques gironines i el primer Congrés de Turisme de la Costa Brava, celebrat a Palafrugell el 16 d'octubre de 1933.

Dos anys a la presó

Els fets del 6 d'octubre de 1934 el van trobar treballant al seu despatx de la comissaria delegada de la Generalitat, a la pujada de Sant Martí. El regidor figuerenc Joaquim Geli va estar tota la tarda amb ell i explicava que "ni ell ni cap no estava en coneixença d'allò que anava a succeir. Tots ens

assabentàvem per mitjà de la ràdio de l'actitud de rebel·lió que prenia el govern de Catalunya»(3). A mitja nit, les forces del Batalló de Muntanya número 2 van proclamar l'estat de guerra davant de l'edifici de la Comissaria de la Generalitat a Girona. Una bala va matar al comandant d'Estat Major Domínguez Otero(4) mentre llegia la proclama de guerra, muntat a cavall i entre atxes enceses portades per soldats. Ningú no pogué saber mai quina mà havia engegat aquest tret homicida. En aquells moments la comissaria de la Generalitat estava plena de policíes, mossos d'esquadra i altres personalitats. Tothom donava ordres i contraordres, passant per damunt de l'autoritat de Puig Pujades en un esdeveniment que en veritat no era fet per a ell. Fou detingut, emmanillat i portat a la presó de Girona, a la cel·la de càstig freda i humida dita «el pozo», destinada als delinqüents comuns. Se'l féu responsable del crim i fou condemnat a trenta anys de presó, després que el fiscal demanés per a ell la pena de mort. Va estar a la presó prop de dos anys. El dia 13 d'aquest mes es publicava en el Butlletí Oficial de la Generalitat el seu cessament com a comissari-delegat.

A les eleccions al Congrés de Diputats de la República de 16 de febrer de 1936 fou el candidat més votat de la província de Girona. Va obtenir 3.737 vots, per davant de Martí Esteva (3.557), de Santaló (3.534), de Mascort (3.534) i Casanelles (3.517). El primer de l'oposició, Estalrich, de la Lliga, va obtenir-ne 2.067. Havien estat unes eleccions de força tibantor puix les esquerres no oblidaven les conseqüències dels fets d'octubre de 1934 i les dretes no es fiaven d'una victòria del Front Popular que consideraven portaria a uns nous fets d'octubre.

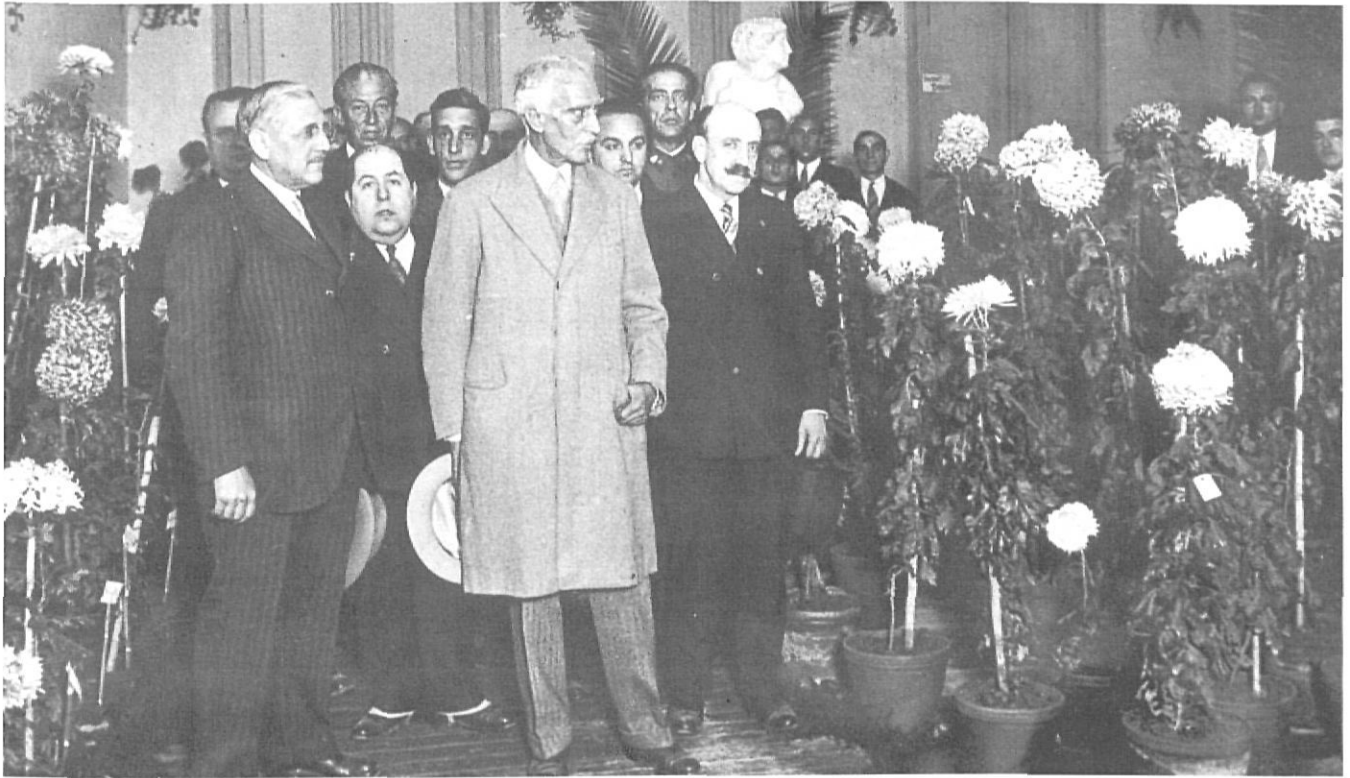
Alliberament, homenatge i decepció

Quatre dies després d'aquestes eleccions Puig Pujades va ésser alliberat. Va sortir de la presó de Girona a dos quarts de dues de la tarda. L'esperaven a la porta els amics Santaló, Mascort, Balsells i el director de l'*Autonomista*, Dàrius Rahola. Va traslladar-se a Figueres en automòbil, població on li feren una rebuda que va revestir caràcters apoteòsics. El setmanari *Empordà Fede-*

ral d'aquella setmana diu que el carrer de Girona i la placeta de la Rambla estaven plens de gent i que un xàfec d'aplaudiments es produí en arribar el conseller en automòbil. Puig Pujades va pujar a casa seva, però no va poder sortir al balcó de la casa, a causa de l'emoció de trobar-se altra vegada entre els seus familiars. Al seu lloc ho féu el catedràtic Joaquim Serra, que va agrair les nostres d'adhesió del poble de Figueres i va demanar que l'excusessin en aquell moment. La gentada es dissolgué tot seguit. A la nit va assistir a un ball de beneficència. El dia 21 li van retre una gran recepció a l'estatge de la Federació Socialista de l'Empordà i l'homenatjat va sortir al balcó on va dirigir-se al públic i l'11 d'abril *Empordà Federal* li va dedicar un número especial amb motiu del vint-i-cinquè aniversari del periòdic.

Uns dies després, el 7 d'abril, fou elegit diputat a Corts per la ciutadania de les terres gironines, càrrec que li impossibilitava continuar exercint la conselleria municipal i hagué de renunciar a la funció de regidor. El dia 2 de març el Butlletí Oficial de la Generalitat publicava el nomenament de comissari-delegat de la Generalitat a Girona en la persona de Pau Balsells, que renuncià el dia següent, motiu pel qual el mateix dia 3 de març novament es reafirmava a Puig Pujades en aquest càrrec del qual va dimitir pocs dies després, el 18 d'abril. Puig Pujades ja no era el mateix d'abans, estava decebut, cansat i envellit. Això es veu clarament en un escrit fet encara a la presó de Girona, un cop guanyades les eleccions de febrer, i que va dirigir els companys de l'Ajuntament, on va fer una severa crítica, inhabitual a la seva manera de comportar-se, dels regidors de la Lliga, antics contrincants sempre respectats, dels quals va dir que havien estat uns esquiroles i pervinguts i que calia la desinfecció de tots els serveis barroerament malmenats per la intervenció de mans ineptes i pecadores. El cap de l'oposició va contestar que «davant la bofetada que se'ns dóna a la carta, la seva dignitat no li permetia besar els peus del que l'ha escrit» i que, d'haver-ho sabut, haurien renunciat al telegrama de salutació acordat per unanimitat de la corporació municipal un moment abans.

En iniciar-se la Guerra Civil la seva personalitat quedà totalment apagada davant l'actuació del comitè

Puig Pujades, segon per l'esquerra, al costat del president Macià, durant la visita a una exposició a la Sala Atenea del Casino Menestral de Figueres.

incontrolat dels sindicalistes anarquistes. Com els seus companys d'Esquerra Republicana van quedar totalment desbordats per aquells fets revolucionaris i sanguinaris. A Puig Pujades el nomenaren cònsol d'Espanya a Perpinyà, on va fer gestions per l'agermanament d'ambdues poblacions, que comportà algun ajut alimentici. També va fer gestions davant el govern de la República per protestar dels bombardeigs que l'aviació nacionalista efectuava sobre la població de Figueres. Després fou cònsol a Lió i acabada la guerra es va retirar a Amélie les-Bains i sovintejava els desplaçaments a Perpinyà, on es reunia a casa dels Pitxons, uns altres figuerencs exiliats. Va morir a Sant Mathieu de Perpinyà el dia del seu sant, el 19 de març de 1949 i està enterrat al cementiri del Voló.

L'intel·lectual i l'escriptor

A part de la seva activitat política, que com a tal sempre serà discutible, cal veure també a Puig Pujades com a un intel·lectual. L'any 1918, coincidint amb la inauguració del monument de Monturiol a la Rambla de Figueres va escriure el llibre de 352 pàgines, amb prefaci d'Ignasi Iglesias, *Vida d'heroï. Narcís Monturiol. Inventor de la navegació*

submarina, el qual fou reeditat el 1987 per l'Ajuntament de Figueres i que es tracta d'una detallada biografia de Narcís Monturiol. Va col·laborar a les revistes *Juventut* i *Il·lustració*. També va escriure novel·les com *El crim del carrer de Primfilat*, *Beshlums* (1923), *La Planeta d'en Gerardo* (1925), *Tragèdies de veïnat* (1928), *L'oncle Vicenç* (1926), *La fi de Don Juan* (1938), *Contes de la xiu-xiu* (1936), *Ell a la presó* (1938) i obres teatrals com *Quan s'ha perdut la fe* (1936). Com a periodista va escriure molts d'assajos en periòdics i fulletons, a més a més de l'*Empordà Federal* del qual era l'ànima. Hi ha una narració seva sobre els últims dies de Pep Ventura, amb l'acte de subscriure el seu testament que és d'una tendresa extraordinària.

Amb motiu de la inauguració de la Biblioteca Popular de Figueres, el 1918, va formar part, com a president, de la junta del seu patronat i va crear el grup Atenea dintre del Casino Menestral Figuerenc que tanta brillantor cultural va aportar a la Figueres d'aquell temps.

Igualment fou un gran amant de l'art i comptava amb una valuosa col·lecció de quadres i antiguitats i la seva biblioteca era d'una gran quantitat i qualitat de llibres. Volia crear un museu de l'Empordà del qual «jo ja n'ompliria un parell de sales».

La botiga del carrer de Girona va desaparèixer en acabar la guerra, el febrer de 1939. El local fou requisat i convertit en seu política del nou règim franquista, ocupat per a oficines de Falange Española Tradicionalista i de las Jons, fins que aquest organisme es traslladà al carrer de Joan Maragall. Més tard a la casa s'hi va traslladar la joieria Llobet.

Josep M. Bernils i Mach és Cronista Oficial de la ciutat de Figueres.

Fonts d'informació:

1. A. Romero i J. Ruiz. «Figueres», *Quaderns Revista de Girona*. 1992. pàg. 46.
 2. *Claudi Ametlla. Memòries polítiques*. Barcelona 1979. pàg. 110-115-116.
 3. *Empordà Federal*. 11 d'abril de 1936. Escrit de Joaquim Geli.
 4. El comandant d'Estat Major Domínguez Otero era membre de la Lògia Álvarez de Castro, amb l'apel·latiu d'«el Sabio». *Revista de Girona*, núm. 131. pàg. 65.
- Altres dades han estat tretes del periòdic *Empordà Federal*, especialment del número extraordinari de l'11 d'abril de 1936, setmanari *La Veu de l'Empordà*, actes dels acords municipals, report de la comissaria-delegada de la Generalitat a Girona 1934, llibre *Episodis de la Segona República a Figueres* de Josep M. Bernils i *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, a més de testimonis personals de gent que el va tractar*.